

Bosanskohercegovački slavistički kongres

I

ZBORNIK RADOVA | **LINGVISTIKA**

ISSN 2303-4106

KNJIGA 1

Bosanskohercegovački slavistički kongres I

ZBORNIK RADOVA | **LINGVISTIKA**

KNJIGA 1

BOSANSKOHERCEGOVAČKI SLAVISTIČKI KONGRES

ZBORNİK RADOVA (KNJIGA 1)

© Slavistički komitet; prvo izdanje, 2012. Sva prava pridržana. Nijedan dio ove publikacije ne smije se umnožavati na bilo koji način ili javno reproducirati bez prethodnog dopuštenja izdavača.

Izdavač

Slavistički komitet, Sarajevo

Filozofski fakultet u Sarajevu, F. Račkog 1, Sarajevo, BiH

tel. (+387) 33 253 170 e-mail info@slavistickikomitet.ba

www.slavistickikomitet.ba

Redakcija

Josip Baotić, Senahid Halilović, Jagoda Jurić-Kappel,

Marina Katnić-Bakaršić, Svein Mønnesland

Glavni urednik

Senahid Halilović

Urednica

Mirela Omerović

ISSN 2303-4106

ZBORNİK RADOVA | **LINGVISTIKA**

Bosanskohercegovački slavistički kongres

I

Zbornik radova
(knjiga 1)

Sarajevo, 2012.

Objavljivanje ove knjige finansijski su podržali Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke i Fondacija za izdavaštvo.

Sadržaj

Predgovor	9
I. Standardiziranje bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika krajem 20. i početkom 21. stoljeća.	11
Ante Bičanić: Pravopisna norma i standardizacija hrvatskoga jezika devedesetih godina 20. stoljeća i početkom 21. stoljeća.	13
Rajka Glušica: Restandardizacijski procesi u bosanskom, crnogorskom, hrvatskom i srpskom jeziku	25
Emira Mešanović-Meša: Rječnici bosanskoga jezika	35
Svein Mønnesland: Dvadeset godina bosanskog jezika	45
Paul-Louis Thomas: Kako napraviti zajedničku gramatiku BCHS (bosanskog, crnogorskog, hrvatskog, srpskog) jezika?	51
Branko Tošović: Standardološki red i kaos	59
II. Historija jezika: Jezik bosanskih spomenika pismenosti	69
Ruggero Cattaneo: Lastricevi prevoditeljski postupci u <i>Testimonium bilabium</i> na primjeru XVII. homilije.	71
Jagoda Jurić-Kappel: Sistem žanrova u srednjovjekovnoj vjerskoj književnosti – Nekoliko načelnih zapažanja	87
Alen Kalajdžija: O nekim leksikološkim aspektima proučavanja <i>Makbuli-arifa</i> ..	99
Catherine Mary MacRobert: How well did Hval know the Psalter?	109
Lejla Nakaš: Jezik i grafija revidiranih natpisa	119
Sanja Perić Gavrančić: <i>Knjižica ručna za mladiće latinski jezik učeće u bosanski izgovor složena</i> fra Ambroza Matića (1832.)	129
Johannes Reinhart: Historija bosanskoga jezika u srednjem vijeku u svjetlu isprava	135
III. Bosanskohercegovački narodni govori	145
Elmedina Alić: Govor Travnika krajem XIX stoljeća: Fonetsko-fonološke osobenosti	147
Refik Bulić: Ekavsko-jekavski govori u Bosni i Hercegovini	153
Alma Genjac-Nakičević: Govor Bošnjaka u Turskoj: Fonetsko-fonološke osobenosti	165
Senahid Halilović: Bosanskohercegovački lingvistički atlas: Dvije ankete i jedna izoglosa	171

Niaza Imamović: Doprinos Dalibora Brozovića istraživanju bosanskohercegovačkih govora	185
Enisa Ivojević: Doprinos Asima Pece razvoju bosanskohercegovačke dijalektologije	197
Данијела Станић и Јелена Јанковић: Придеви који означавају боје у источнохерцеговачком дијалекту	203
IV. Bosanski, hrvatski i srpski jezik u svijetu: Lektorati i status na odsjecima za slavistiku.	215
Timea Bockovac: Prikaz djelovanja Katedre za kroatistiku u Pečuhu (Republika Mađarska)	215
Helena Burić i Josip Lasić: Materinski jezik u multukulturalnom prostoru Australije.	221
Hatidže Burnić: Negativni utjecaj njemačkog jezika na maternji jezik Bosanaca koji žive u Njemačkoj.	229
Amela Ljevo-Ovčina: Imenovanje bosanskog jezika u Rusiji: Ima li bosanskog u ruskom?	235
Hasnija Muratagić-Tuna: Status bosanskog jezika u Srbiji, Makedoniji i Kosovu. .	245
V. Slavističke teme: Savremena slavistička lingvistička istraživanja.	255
Јован Ајдуковић: Шта је ново у српској и хрватској лингвистичкој контактологији у првој деценији XXI века?	257
Katarina Aladrović Slovaček: Razvojna obilježja dječjega jezika u ovladavanju sintaksom hrvatskoga jezika	269
Marko Alerić i Tamara Gazdić-Alerić: Čimbenici koji utječu na stavove o (hrvatskome) standardnom jeziku	279
Vesna Bjedov: Jezik priča <i>Suza i radost didova</i> Ivana Ićana Ramljaka u nastavi hrvatskoga jezika	291
Danilo Capasso i Martina Knežević: Italijanski jezik i jezik BHS: lažni prijatelji, pravi prijatelji i novi prijatelji.	301
Драгана Цвијовић: О вулгаризмима у <i>Речнику српскохрватскога књижевног језика</i> Матице српске.	309
Jasmina Čaušević i Sandra Zlotrg: Diskriminacija u jeziku: Istraživanja u BiH . .	319
Tamara Gazdić-Alerić: Utvrđivanje sastavnica pojma <i>jezična kultura</i>	327
Helena Grochola-Szczepanek: Informacje o płci w słownikach języka polskiego i bośniackiego	337
Александра Ѓуркова: Актуелни тенденции во македонскиот публицистички стил.	351
Jasmin Hodžić: O jednom sintaksiškom modelu s figurativnim konceptom u prijedložno-padežnih izraza s mjesnim i prostornim značenjem.	361
Marijana Horvat: Sufiksalne imeničke izvedenice u Voltićevu <i>Ričoslovníku</i> (tvorba sufiksima -/a/c, -l/a/c, -telj i -v/a/c)	371
Marko Jesenšek: Slovenski jezik v stiku podonavskega in alpskega prostora. . . .	381

Zenaida Karavdić: Nefokusirani intervju i naknadno popunjavanje upitnika kao metod dijalektološke sintakse.	391
Marina Katnić-Bakaršić: Uloga zamjenica <i>mi i oni</i> u konstrukciji odnosa moći u diskursu	399
Petra Košutar: Leksikografske odrednice u hrvatskim rječnicima u 18. stoljeću u kontekstu europske leksikografije	407
Anđelka Lazić: Eksplikacija orijentalizama u <i>Rečniku mačvanske tradicionalne kulture</i>	417
Ivana Lovrić Jović: Prodor bosanskih leksičkih značajka u dubrovački govor 17. i 18. stoljeća	427
Ana Makišova: Gramatička sredstva izražavanja negacije	435
Ana Marić: Glasovne promene u imeničkoj deklinaciji slovačkog i srpskog jezika.	441
Danijela Marot Kiš i Nikolina Palašić: Metafora kao odsustvo značenja u javnoj komunikaciji	451
Darko Matovac: O prijedlozima u hrvatskom jeziku	461
Nedad Memić: Leksikološki model obrade njemačkih transferskih riječi u bosanskome jeziku	471
Vesna Mikolić: Jezik bosanske i slovenske poezije Josipa Ostija.	481
Наташа Миланов и Милица Стојановић: Прилог проучавању полисемије српског језика.	493
Бојана Мојсиловић: Мађаризми у савременом српском језику (лексикографско-лексиколошки аспект).	505
Borana Morić Mohorovićić i Anastazija Vlastelić: Sintaksa u hrvatskim jezičnim savjetnicima 20. i 21. stoljeća.	517
Iva Nazalević Čučević i Jelena Cvitanušić Tvico: Načini izražavanja dopusnosti u hrvatskome jeziku	527
Lidija Nerandžić-Čanda: Tvorba i tvorbene kategorije deverbativnih imenica u savremenom srpskom jeziku	539
Марина Николић: Диферентивно степеновање у сложеним реченицама савременог српског језика.	547
Mirela Omerović: O nekim konstrukcijama sa značenjem namjene u bosanskome jeziku	557
Dunja Pavličević-Franić: Razvoj ranoga leksikona u hrvatskome jeziku	563
Sabine Pawischitz: Burgenland-Croatian – a language in contact – First signs of language decay	575
Bernardina Petrović i Ivana Brač: Osnovna morfološka i semantička obilježja jednosložnih imenica u hrvatskome jeziku	587
Neda Pintarić: Emotivno vrjednovanje iskaza pomoću komunikacijskih priloga u hrvatskom i poljskom jeziku	597
Анна А. Плотникова: Этнолингвистическая география Боснии и Герцеговины	607
Ivo Pranjковић i Lada Badurina: Načini izražavanja imperativnosti	619
Bernisa Puriš: Poetska slika Drugog u bosanskohercegovačkim putopisima.	629
Andrea Sapunar Knežević i Marijana Togonal: Jezična obilježja novinarsko-publicističkog stila u hrvatskim tiskanim informativnim medijima.	637

Марина Спасојевић и Марија Милосављевић-Тодоровић: Граматичка структура исказа у огласима продаје на српском језику на интернету . .	645
Jožica Škofic: Hrvške izposojenke v slovenskih narečjih – raziskave za <i>Slovenski lingvistični atlas</i>	657
Aleksander Urkom: Obrada tekstova jezika u dijaspori metodom korpusne lingvistike	665
Elena Uzenjova: Etnolingvističke metode proučavanja karpatsko-balkanskog regiona.	671
Jelena Vignjević: Škola i sociolingvistički aktivizam	675
Silvana Vranić i Sanja Zubčić: Strukturalna analiza turcizama u frazemima hrvatskih štokavskih govora	685
Podaci o autorima.	695

Бојана Мојсиловић: Мађаризми у савременом српском језику (лексикографско-лексиколошки аспект)

Један од видова богаћења лексичког корпуса неког језика свакако је и позајмљивање. Многе позајмљенице су се до те мере одомаћиле у српском језику да се више и не осећају као речи страног порекла. У питању су оне лексеме које су давно ушле у језик, заједно са појмовима које означавају. За разлику од позајмљеница из енглеског језика, које су данас веома актуелне, предмет нашег интересовања представљају речи које су резултат вишевековног контакта мађарског и српског језика. Стога ћемо се овом приликом бавити мађаризмима и степеном њихове интегритетности у лексички систем српског језика. Грађу ћемо преузети из једнотомног *Речника српског језика*, анализирати је по тематским групама, успоредити са контролним речницима и уз помоћ електронског корпуса проверити које су од тих речи у активној употреби.

Кључне речи: позајмљенице, мађаризми, хунгаризми, *Речник српског језика*.

Hungarianisms in Serbian Language (Lexicography and Lexicology aspect)

Borrowing words is one of the ways of enriching vocabulary of some language. Many of those loanwords in the Serbian language are adapted to language norms and recipients have no feeling that these are foreign words. These are lexemes that have long ago entered the language together with terms that they denote. Unlike borrowing from English, which is very common today, the subject of our interest are words that are result of centuries of Hungarian and Serbian contact. Therefore we will take this opportunity to deal with Hungarianisms as well as their degree of integration in the Serbian lexical system. The material will be taken from Dictionary of the Serbian language (jednotomni Rečnik srpskoga jezika) and analyzed with using thematic groups. We will also use electronic corpus as an indicator if these words were in active use, or became historicism.

Key words: borrowing words, Hungarian loanwords, the dictionary of the Serbian language.

1. Предмет овога рада јесте лексички материјал који се односи на лексеме позајмљене из мађарског језика. У раду се приказује однос српског језика према мађариз-

мима, на основу истраживања овог лексичког слоја у једнотомном *Речнику српскога језика* (у даљем тексту РСЈ), као најновијем целовитом речнику српског језика. Истраживање би требало да покаже какав статус имају мађаризми у српском језику, да ли су то потпуно адаптиране јединице безеквивалентне лексике књижевног језика, или стилски маркиране јединице са ограниченом временском или територијалном употребом (застареле речи, покрајинизми и сл.).

1.1. Овом приликом се нећемо бавити општелингвистичком теоријом позајмљивања као ни теоријским оквиром настанка позајмљеница¹. Рећи ћемо само то да су мађаризми односно хунгаризми позајмљенице из мађарског језика². Када говоримо о српском језику, присуство мађаризама је узроковано међусобним контактима ова два језика, који су последица територијалног суседства народа, али и заједничке историје. Политички и културни утицаји, као и трговачки и верски контакти трајали су вековима, што за резултат има невелик, али приметан број речи које су из мађарског ушле у српски језик³. Мађарски и српски народ карактеришу вишевековне везе, те смо се тиме руководили када смо одабрали неутрални термин *позајмљеница* у односу на термине *туђица*, *страна реч* и сл. Имајући у виду да је највећи број ових речи давно ушао у српски језик, можемо их посматрати као *домаће речи страног порекла* (Бугарски 1996:19). Овакве речи по правилу нису предмет нормативних спорова и тешко се препознају као речи страног порекла, будући да су структурално добро уклопљене у ткиво језика и семантички су незаменљиве (Ивић П. 1996:407).

1.2. Циљ нашег рада јесте детаљније проучавање ових лексема, пре свега са лексичко-семантичког становишта. Интересује нас да проблем мађаризама размотримо и са лексикографског аспекта, те ће се истраживање заснивати на лексикографској обради мађаризама у једнојезичном РСЈ⁴. Користећи лексикографске параметре и лексикографске кодове, можемо проценити место речи страног порекла у укупном лексичком фонду (Васић 1996:91). Иако хунгаризми чине незнатан проценат у лексици српског језика, изучавање и опис овог слоја допринеће свеукупном изучавању и опису лексике српског језика⁵.

1.3. Присуство речи страног порекла у речницима језика примаоца јесте добар показатељ њене адаптације у том језику. Међутим, потврда у речнику није довољна да покаже статус који та позајмљеница има у језику примаоцу; лексикографским методама, а ту пре свега мислимо на коришћење квалификатора, допуњује се информација о некој лексеми. Свака маркираност, било стилска, територијална или временска, помаже нам да боље разумемо дату лексеми. У српским једнојезичним речницима користе се многи квалификатори којима се бележи ова маркираност. Поред квалификатора мађ./мац., којим се обично обележавају мађаризми у

¹ О овоме види у Филиповић 1986.

² У *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* Рикарда Симеона стоји дефиниција: *madžarski izraz u nekom drugom jeziku* (Симеон 1969:501).

³ Милка Ивић говори о географском фактору, фактору културно-цивилизационе односно економско-политичке премоћи као узроцима за прилив туђица (позајмљеница) у једну средину (Ивић М. 1996:11).

⁴ Као контролне корпусе користићемо *Обратни речник српскога језика* (у даљем тексту ОР) и *Велики речник страних речи и израза* (у даљем тексту К-Ш).

⁵ О мађарским елементима у српскохрватском језику најдетаљније је писао Ласло Хадровић у делу *Ungarische Elemente im Serbokroatischen* из 1985. године.

тим речницима, за наше истраживање су значајни варв., које се налази уз стране речи које се употребљавају уместо бољих домаћих; покр. и дијал., којима се означавају покрајинска и дијалекатска лексика; нар., којом се обележавају речи које живе само у народу; заст. и арх., који се употребљавају уз застареле речи и речи које се потискују из употребе, или се више и не користе; пеј. и погрд., којима се означава презриво или погрдно значење. Овој групи ћемо додати и квалификатор ист., који се односи на историју, дакле на застареле појмове, да бисмо употпунили дијахронијски аспект проучаваних речи⁶.

1.4. Као корпус за ово истраживање користили смо речник РСЈ. Из њега су ексцерпирани све лексеме са квалификатором мађ./маџ⁷. Лексичко-семантичком и граматичком анализом ових лексема покушаћемо да појаснимо какав статус имају мађаризми у српском језику.

2. Из РСЈ је ексцерпирана 91 лексема⁸. Свака од њих је обележена квалификатором мађ. Када смо говорили о квалификаторима, истакли смо да њихова примена представља лексикографски метод којим се обележава некаква маркираност лексеме (временска, територијална, функционална и сл.). У нашем корпусу већина лексема је обележена само етимолошким квалификатором; трећина лексема је додатно маркирана. Тако су *биров* (*биров*), *вармеђа*, *филир*, *пандур*, *чака* (*чака*) и *шпан* означени као историзми, док је *катана* (*катана*) обележена као архаизам. Неке лексеме спадају у експресивну лексику, па тако бележимо пејоративе *битанга*, *буцов* и *мамлаз* и хипокористике *лопов*.

2.1. Интересантно је да су лексеме *буцов* и *лопов* развиле ова експресивна значења као секундарна. То није редак случај код мађаризама; лексеме *кец* и *пандур* су развиле жаргонско секундарно значење, *добош* термилошко (техн.), *газда* разг. и нар. Међутим, приметили смо да одређени број лексема развија секундарно фигуративно значење (*буцов*, *варош*, *вашар*, *вижла*, *пандур*, *чопор*). Развијањем секундарних и фигуративних значења ове лексеме се уврштавају у фонд полисемичних речи опште лексике (Ристић 2006:174).

2.2. Преостале лексеме обележене су термилошким квалификаторима који упућују на ботанику и зоологију (*вења*, *ђумбир*, *паприка*, *шаргарепа*⁹; *буцов*, *гем*, *кесега*), односно упућују на сферу употребе (кулинарство: *гулаш* (*гулаш*), *паприкаш* (*паприкаш*); музика: *фрула*).

2.3. Наведена анализа лексема према стилском квалификатору наводи нас на неколико закључака. Будући да је највећи број лексема немаркиран додатним ква-

⁶ Више о квалификаторима видети у: Бабић 1981. и Ристић 1996.

⁷ Према Ранку Бугарском (1996:18), одредити шта је страном, а шта домаће у једном језику није проста дихотомија. Маркирањем речи етимолошким квалификаторима знатно се расветљава ова проблематика.

⁸ Овде ћемо напоменути да корпус чине само мађаризми пронађени у РСЈ. Будући да ово није етимолошки речник, интересовало нас је да проверимо да ли су сви ексцерпирани примери заиста позајмљенице из мађарског језика, те смо испоредили све примере са корпусом мађаризама у Хадровичевој студији. Утврдили смо да се ова два корпуса разликују; нисмо пронашли потврде за лексеме *бадањ*, *буцмаст*, *буцов*, *дромбуља*, *кец*, *мак*, *манголица*/*мангулица*, *паприка*, *перкелт*, *пунђа*, *профирацати*, *утаначити*, *цак* и *шпан*.

⁹ Ова лексема је обележена додатним квалификатором агр.

лификаторима, можемо претпоставити да су те лексеме интегрисане у лексички систем српског језика. Оне које су обележене додатним квалификаторима упућују нас на домен њихове употребе. Посебно су значајне лексеме код којих смо уочили развијање секундарних фигуративних значења, јер је то један од показатеља високог степена адаптираности мађаризама у српском језику.

3. Поделом на тематске групе можемо да утврдимо које су то области живота за које се везују позајмљене речи.

Тако су занимања означена лексемама:

биров (биров), бирош, кортеш, крманош, пандур, халас, шпан.

Појмови везани за администрацију, државно и друштвено уређење су означени лексемама:

вармеђа, варош (варош), вашар, хатар, шор,

а појмови из војне терминологије лексемама:

катана (катана), хусар (хусар), чака (чака).

Лексема које се односе на човека и његове особине има осам:

битанга, бундаш, ћилкош, лопов, мамлаз, оријаш, пајдаш, фићфирић.

Најобимнију групу чине речи везане за кућу и окућницу:

ашов, бадањ, валов, дуња, мајур, мередов, парлог, рагастов, салаш (салаш), фиока, хам (хам), чакља (чакља), чатрња, шарка.

Називи из области кулинарства су:

гулаш (гулаш), палачинка, наприкаш (наприкаш), перкелт (перкелт).

Накит и украси су именовани лексемама:

ђинђува, пунђа (пунђа), ројта,

новац:

филир,

а одећа:

атила, баканца, баршун, бунда, гомба, кецеља, сара, ципела.

Издаја се и обимнија група лексема са значењем предмета:

бокор, буђелар, карика, халов, цак.

Из ове групе смо издвојили називе за инструменте:

добош, дромбуља, фрула.

Апстрактна лексика се исказује лексемама:

марва, чопор.

Овде ћемо додати и називе за мерне јединице:
аков, меров.

Превозна средства и њихови делови означавају се лексемама:
арњеви, дереглија (дереглија) и дерегља, кочија (кочије), цезе.

Бележимо примере и за фитониме и зоониме:
биљке: вења, ђумбир, коров (коров), паприка, шаргарепа;

животиње: буцов, вижла, гем, кесега, манголица (мангулица).

Игра, забава и разонода се означавају лексемама:
кец, мак, чардаш (чардаш), чигра (чигра).

За називе за родбинске односе имамо пример:
шогор.

Нисмо тематски класификовали *вагаш* (усек од колских точкова у расквашеном путу) и лексему *чарда*.

Посебно ћемо издвојити глаголе и придеве мађарског порекла:
глаголи:
утаначити (утаначити), фирцати (фирцати), профирцати.
придеви:
буцмаст.

3.1. На основу овог груписања можемо закључити да је српски језик позајмљивао речи из мађарског језика из културних и функционалних потреба. Будући да попуњавају постојећа празна места у лексичком фонду српског језика (Берић-Дукић 1996:233), многе од позајмљеница су безеквивалентне лексеме. Позајмљенице које се потпуно адаптирају, постају саставни део лексики језика примаоца и понашају се као домаће речи (за разлику од страних речи које чувају сва својства језичког система из којег су преузете – Мразовић 1996:211). Творбеном и анализом лексикографских поступака корпуса РСЈ утврдићемо да ли је то случај са мађаризмима у српском језику.

4. Како бисмо утврдили какав статус имају мађаризми у савременом српском језику, постојећем корпусу позајмљеница додаћемо и њихова лексичка гнезда, уколико су изведене речи забележене у РСЈ и у ОР. Да би се реч страног порекла уклопила у језик прималац, неопходно је да прође кроз неколико видова асимилације (фонетску, морфолошку, графичку). Посебан вид морфолошке асимилације је творење изведеница (Клајн 1967:14). Творбена анализа ће нам бити добар показатељ у ком степену су се ове јединице адаптирале у српском језику, јер се степен адаптираности позајмљенице у синтетичком језику мери њеном интегрисаношћу у творбени систем тог језика. Другим речима, позајмљеница се адаптирала у новом језичком

систему уколико је морфолошком асимилацијом промењен њен карактер, те јој је могуће додати наставак домаће промене (ibid:16). Статистичком анализом нашег корпуса утврдили смо да је више од 50% мађаризама послужило као мотивна реч за даљу творбу. Пример за речи које нису дале изведенице су:

баканџа, карика, мамлаз, сара, чезе.

Примери за речи мотивисане мађаризмима су:

а. Глаголи изведени од мађаризама:

-а(ти): *дромбуља: дромбуљати*

-и(ти): *бокoр (бокoр): бокорити се (бокoрити се)*

-ова(ти): *газда: газдовати.*

б. Именице изведене од мађаризама груписали смо према њиховом роду:

1) именице мушког рода:

-ак: *чопор: чопорак*

-анин: *варош: варошанин (варошанин)*

-ар: *салаш (салаш): салашар*

-аш: *кочија (кочије): кочијаш, фрула: фрулаш*

-ић: *џак: џачић*

-чић (сложени): *лопов: лоповчић (лоповчић),*

-лук: *газда: газдалук, лопов: лоповлук*

-џија: *вашар: вашарџија.*

2) именице женског рода:

-ад: *вижла: (вижле): вижлад*

-анка: *варош: варошанка (варошанка)*

-арица: *газда: газдарица*

-ица (моционо): *шогор: шогорица*

-ица (деминутивно): *паприка: папричица,*

-ина (аугментативно): *коров (коров): коровина (коровина),*

-етина (аугментативно): *џипела: џипелетина*

-чина (сложени): *пандур: пандурчина*

-штина: *лопов: лоповштина (лоповштина)*

-ка (моционо): *пандур: пандурка*

-киња: *варош: варошкиња (варошкиња).*

3) именице средњег рода:

-е: *вижла: вижле*

-анче: *варош: варошанче (варошанче)*

-че: *ашов: ашовче (ашовче)*

-инче (сложени суфикс): *марва: марвинче*

-иште: *вашар: вашариште*

-је: бокор (бокoр): бокорје
 -ство: газдин: газдинство (газдинство), пандур: пандурство, хусар (хусар): хусарство (хусарство), ципелар: ципеларство (ципеларство).

в. Придеви и прилози настали од мађаризама су:

-ав (уз јотовање): вижла: вижљав
 -ански: чарда: чардански
 -аст: баршун (баршун): баршунаст
 -овски: мак: маковски (маковски)
 -ски¹⁰: алас: аласки,
 -ни: вашар: вашарни, добош: добошни
 -ен(и): марва: марвени (марвени).

Прилози вижљаво, баршунасто, бокорасто, варошки (варошки) настали су конверзијом придева средњег рода вижљав, баршунаст, бокораст, варошки (варошки). Једино бисмо пример чопоративно могли тумачити деривацијом чопор + -ативно.

4.1. У нашем корпусу пронашли смо и примере за сложенице које као компоненту садрже мађаризам. То су, пре свега, префиксовани глаголи (*навашарити, провашарити; загаздити се, нагаздовати се, огаздити се*; и сложене именице (*великоварошанин, полуварошанин, великоварошанка, полуварошанка*), уз један пример за полусложеницу *назор-варошанин*.

5. Оно што нас такође интересује јесте лексикографска обрада дефиниција ових речи у РСЈ. Као што смо већ нагласили, речи се позајмљују из других језика из културних потреба и означавају појмове који недостају, или не постоје у језику примаоцу, те су многе од позајмљеница безеквивалентне лексеме. Да бисмо утврдили да ли је то случај са мађаризмима у српском језику, упоредићемо дефиниције ових одредница.

5.1. Лексикографски поступак дефинисања речи је набрајање најважнијих семантичких обележја дефинисане лексичке јединице, која су довољна да би се разликовала од других јединица¹¹. Издвојићемо три главна начина дефинисања који се примењују у РСЈ: описно (1–4), дефинисање путем замене сродним појмовима, тј. помоћу синонима (5–10), и дефинисање преко ширег појма¹² (11–14), уз четврти који би био комбинација претходних (15–18). Описно дефинисање је најчешћи вид дефинисања. У вези са позајмљеницама можемо рећи да је описно дефинисање веома значајно, будући да се на тај начин добија више информација о појму који се обрађује. На овај начин истичу се детаљи, и можемо претпоставити да позајмљенице које се описно дефинишу немају своје еквиваленте у језику примаоцу. С друге стране, уколико се нека реч дефинише синонимом, или упућује на синоним,

¹⁰ Под суфиксом -ски подразумевамо и све његове аломорфе.

¹¹ Згуста 1991:238.

¹² Морамо нагласити и то да се често при избору начина дефинисања морају узети у обзир тип речника и његов обим; некада просторно нема довољно места те се прибегава коришћењу синонима.

поставља се питање њеног опстанка у језику и сврхе постојања. Ипак, напоредном употребом стране и домаће речи постиже се стилско нијансирање (могућност да се избегне једнолично понављање исте речи), а њиховом опозицијом семантичко нијансирање (означавање специфичних црта у односу на стандардно значење)¹³.

(1) **ам** животињска, најчешће коњска опрема за вучу (нпр. кола, саоница, плуга и др.).

(2) **ашов** пољопривредна алатка, шиљата гвоздена лопата за копање и риљање земље.

(3) **дромбуља** примитивни народни музички инструмент који се састоји од мањег металног потковичастог оквира и челичне опруге, језичка који се држи у зубима а слободни крај се трза прстом и трепери производећи звук.

(4) **паприкаш (паприкаш)** јело од меса исеченог на комадиће, у соку зачињеним паприком.

(5) **алас** рибар, риболовац.

(6) **битанга** нитков, хуља; скитница, пробисвет, пропалица; варалица.

(7) **буђелар** новчаник.

(8) **мамлаз** глупак, блесан, будала, тупавко; сметењак, неспретњаковић, шепртља.

(9) **гем** зоол. в. несит¹⁴.

(10) **крманош** в. кормилар.

(11) **баканца** врста тешких окованих, обично војничких ципела.

(12) **манголица (мангулица)** врста свиња (добра за тов).

(13) **халов** врста рибарске мреже.

(14) **ципела** врста обуће која покрива стопало, обично од коже.

(15) **бунда** крзнени капут; крзном постављени капут.

(16) **буцмаст** који је пуних округлих образа; пуначак, подебео.

(17) **лопов 1.** онај који краде, крадљивац, лупеж; **отимач, пљачкаш; преварант, лупеж. 2.** хип. мангун, лола, препредењак, враголан.

(18) **ројта** украсна реса, кићанка.

5.2. С обзиром на то да је у РСЈ највећи број одредница дефинисан описно, можемо закључити да позајмљенице из мађарског језика које се користе у савременом српском језику спадају у безеквивалентну лексику. Много је мањи број мађаризама који имају синониме¹⁵.

5.3. Додаћемо да РСЈ бележи и синтагматске и фразеолошке изразе у којима је главна реч мађаризам, а који су толико устаљени у језику да се чују у свакодневном говору (19–22).

(19) **бадањ:** Изр. као из бадња (говорити) дубоким, грубим гласом (говорити).

(20) **кец:** Изр. доћи као кец на једанаест у прави час, у право време (доћи, појавити се); добро, прикладно бити.

¹³ Ђупић, Фекете, Терзић 1996:167–168.

¹⁴ У ову групу смо укључили и одреднице које се дефинишу упућивањем на синоним.

¹⁵ Описно је дефинисано 80% одредница.

(21) **коров (коров):** Изр. као коров (ницати, расти) великом брзином (ницати, расти). ни од корова (некога, нечега) нигде, уопште (некога, нечега) нема.

(22) **чигра (чигра):** Изр. вртети се (играти, поигравати) као ~ брзо, вредно радити, бити вредан, окретан.

6. Интересовало нас је да проверимо колико се мађаризми, поготово они који припадају безеквивалентној лексици и који се користе у свакодневном говору, осећају као стране речи. Стога смо корпус проверили у најновијем речнику страних речи Ивана Клајна и Милана Шипке¹⁶. Од 91 лексеме, колико их је у нашем корпусу, у том речнику није забележена трећина. Овај резултат је двосмислен, будући да не знамо да ли су лексеме које недостају биле део грађе за тај речник, или су изостављене јер их говорници више не осећају као речи страног порекла.

6.1. Да бисмо евентуално расветлили ово питање, претпоставили смо да фреквенција употребе може утицати (обрнуто сразмерно) на језички осећај за стране елементе у језику. Стога смо мађаризме из нашег корпуса проверили у *Електронском корпусу савременог српског језика*, који броји чак 113 милиона речи. Само мали број лексема се појављује више хиљада пута (*варош, газда, ципела, лопов, паприка*), неколико лексема више стотина пута (*салаш, шаргарена, коров, ва-шар, кочија, карика*), а највећи број мање од триста пута. Чак трећина корпуса се јавља мање од десет пута, од тога лексеме *баканца, вагаш, вижла, гомба, меров, профирцати, халов, чака* и *шпан* ниједном. Будући да од фреквентнијих примера у К-Ш нису забележени само *лопов, коров* и *паприка*, овај резултат није довољан да бисмо потврдили нашу претпоставку. С друге стране, непостојање неких лексема у електронском корпусу може да буде показатељ њихове застарелости.

7. Иако је број мађаризама у српском језику мали наспрам броја осталих позајмљеница, овај лексички слој је веома важан за укупно сагледавање лексике српског језика. У савременом језику је опстало свега стотинак речи мађарског порекла различите фреквентности употребе.

7.1. Анализирајући мађаризме у *Речнику српског језика*, који је речник стандардног језика, утврдили смо да су то лексеме које су се акценатски, фонетски, морфолошки и ортографски прилагодиле српском језичком систему. Морфолошком анализом смо утврдили да су усвојене речи махом именице, и то именице мушког рода.

7.2. Поредили речничке дефиниције, утврдили смо да је мали број мађаризама који имају своје синониме у српском језику. Већина је безеквивалентна лексика, што је један од главних разлога зашто позајмљенице опстају у неком језику¹⁷.

¹⁶ Велики речник страних речи и израза (К-Ш).

¹⁷ "Домаћи еквиваленти, ако их има, обично и не функционишу као потпуни синоними, сходно лингвистичком принципу по коме једна од две напоредне лексеме синонимског ранга временом или поприми другачије значење или се губи. Отуда и страна реч на новом терену поприма или посебну употребну вредност, или издиференцирано семантичко обележје. Дистинктивне посебности настају и отуда што се страна реч преузима с наилоном на изворно значење, услед чега се и значењска или употребна вредност лексеме на нашем терену на свој начин формира, редуцира или специфира, односно подвргава својеврсним дорадама и изменама, што речима може дати нови квалитет како у односу на изворне вредности тако и у односу на домаће лексичке алтернативе" (Фекете 1996:55).

7.3. Творбеном анализом корпуса установили смо да већина речи активно учествује у процесима деривације, и то већином помоћу суфикса српског језика. То је добар показатељ да су се мађаризми потпуно адаптирали у језику примаоцу. Овој тврдњи доприносе и чињенице да су многи мађаризми постали део фразеологије и синтагматских израза и да развијају секундарна (и) фигуративна значења.

Литература

- Babić, Stjepan (1981), "Stilske odrednice u našim rječnicima", *Jezik* 28/3, Zagreb, 79-91.
- Berić-Dukić, Vesna (1996), "Još neki germanizmi u srpskom jeziku severnog Banata", у: *О лексичким позајмљеницама*, Градска библиотека Суботица, Институт за српски језик САНУ, Суботица – Београд, 231-234.
- Бугарски, Ранко (1996), "Стране речи данас: појам, употреба, ставови", у: *О лексичким позајмљеницама*, Градска библиотека Суботица, Институт за српски језик САНУ, Суботица – Београд, 17-25.
- Васић, Вера (1996), "Речи страног порекла у Речнику српскохрватског књижевног језика", у: *О лексичким позајмљеницама*, Градска библиотека Суботица, Институт за српски језик САНУ, Суботица – Београд, 89-95.
- Електронски корпус српског језика <http://korpus.matf.bg.ac.rs/>
- Zgusta, Ladislav (1991), *Priručnik leksikografije*, Svjetlost, Sarajevo
- Ивић, Милка (1996), "Општи поглед на проблем туђица", у: *О лексичким позајмљеницама*, Градска библиотека Суботица, Институт за српски језик САНУ, Суботица – Београд, 11-16.
- Ивић, Павле (1996), "Завршна реч", у: *О лексичким позајмљеницама*, Градска библиотека Суботица, Институт за српски језик САНУ, Суботица – Београд, 407-409.
- Ивић, Павле, Иван Клајн, Митар Пешикан (2004), *Српски језички приручник*, Београдска књига, Београд
- Jerković, Jovan (1996), "Mađarizmi u Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika", у: *О лексичким позајмљеницама*, Градска библиотека Суботица, Институт за српски језик САНУ, Суботица – Београд, 173-179.
- Клајн, Иван (1967), "Страна реч – шта је то?", *Зборник за филологију и лингвистику* X, Београд
- Клајн, Иван (2003), *Творба речи у савременом српском језику*, Други део, Суфиксација и конверзија, Београд
- Клајн, Иван, Милан, Шипка (2008), *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад
- Кристал, Дејвид (1999), *Енциклопедијски речник модерне лингвистике*, Нолит, Београд
- Mrazović, Pavica (1996), "Germanizmi u govornom jeziku Vojvodana", у: *О лексичким позајмљеницама*, Градска библиотека Суботица, Институт за српски језик САНУ, Суботица – Београд, 209-240.
- Обратни речник српског језика*, Београд: Матица српска – Институт за српски језик, 2000.
- Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.

- Ристић, Стана (2006), *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма*, Институт за српски језик, Београд
- Simeon, Rikard (1969), *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva II*, Matica hrvatska, Zagreb
- Српски електронски речник, израдио Милорад Симић.
- Ђорић, Божо (2008), *Творба именица у српском језику*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд
- Ђупић, Драго, Егон Фекете, Богдан Терзић (1996), *Слово о језику I*, Партенон, Београд
- Фекете, Егон (1996), “Отпор према туђицама”, у: *О лексичким позајмљеницама*, Градска библиотека Суботица, Институт за српски језик САНУ, Суботица – Београд
- Фекете, Егон, Драго Ђупић, Богдан Терзић (2005), *Српски језички саветник*, Службени лист Србије и Црне Горе, Српска школска књига, Београд
- Filipović, Rudolf (1986), *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičkih dodira*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga, Zagreb
- Hadrovich, László (1985), *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Шипка, Данко (1998), *Основи лексикологије и сродних дисциплина*, Матица српска, Нови Сад